

DR. SPENCER KAGAN EN MIGUEL KAGAN

COÖPERATIEVE LEERSTRATEGIEËN

BEWERKING O.L.V. CAROLA RIEMENS

HANDBOEK
COÖPERATIEF
LEREN

bazalt 

Inhoudsopgave

Inleiding

8

Deel 1: Coöperatieve leerstrategieën: theorie en onderzoek

Hoofdstuk 1: Veelgestelde vragen

11

Hoofdstuk 2: Wat zegt onderzoek?

29

2.1 Experimenteel onderzoek naar coöperatieve leerstrategieën

29

2.2 Onderzoek naar didactische structuren

34

Hoofdstuk 3: Waarom werken coöperatieve leerstrategieën?

37

3.1 De theorie van coöperatieve leerstrategieën

38

3.2 De klassieke leertheorie

38

3.3 De sociale leertheorieën

41

3.4 Breinvriendelijk onderwijs

44

3.5 Motivatietheorieën

47

3.6 De theorie van de individuele verschillen

50

3.7 De theorie van de verwachtingen

53

3.8 De kracht van de situatie

55



Deel 2: De zeven sleutels tot succes

Hoofdstuk 4: Zeven sleutels tot succes

59

4.1 Sleutel 1: Didactische structuren

60

4.2 Sleutel 2: Teams

62

4.3 Sleutel 3: Klassenmanagement

64

4.4 Sleutel 4: KlasBouwers

64

4.5 Sleutel 5: TeamBouwers

66

4.6 Sleutel 6: Sociale vaardigheden

66

4.7 Sleutel 7: Basiscriteria GIPS

67

Hoofdstuk 5: Sleutel 1 – Didactische structuren

73

5.1 Wat is een didactische structuur?

73

5.2 Een betere manier om les te geven en te leren

74

5.3 Van coöperatieve lessen naar didactische structuren

76

5.4 Didactische structuren optimaliseren de betrokkenheid

78

5.5 Didactische structuren verschaffen een omvangrijk, ingebouwd curriculum

78

5.6 Hoe kies ik de juiste didactische structuur?

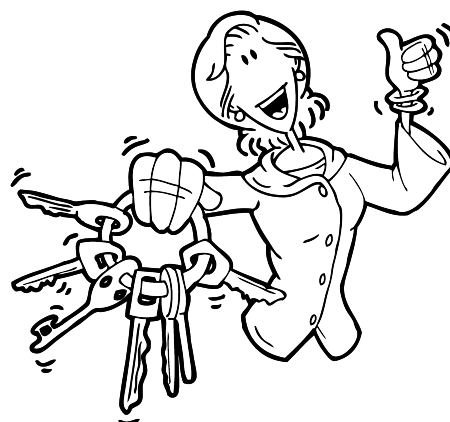
79

5.7 De geschiedenis en toekomst van didactische structuren

88

5.8 Didactische structuren stap voor stap

91

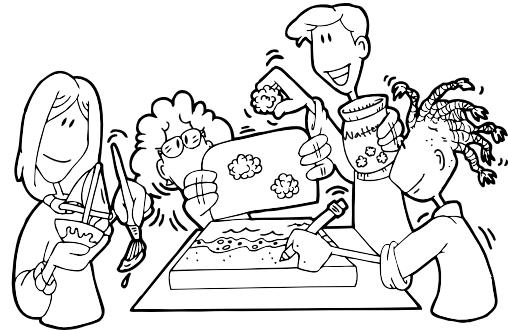


Hoofdstuk 6: Sleutel 2 – Teams	109
6.1 Het coöperatieve basisteam	109
6.2 Heterogene teams	111
6.3 Willekeurige teams	115
6.4 Door leerlingen gekozen teams	118
6.5 Homogene teams	119
6.6 Afscheidactiviteiten	122
Hoofdstuk 7: Sleutel 3 – Klassenmanagement	125
7.1 De coöperatieve managementstijl	126
7.2 Context voor samenwerking creëren	133
7.3 Management van aandacht	137
7.4 Management van geluid	139
7.5 Management van tijd	140
7.6 Management van materialen	141
7.7 Management van energie	142
7.8 Problemen tussen leerlingen of in het team	142
Hoofdstuk 8: Sleutel 4 – KlasBouwers	147
8.1 De vijf doelstellingen van KlasBouwers	147
8.2 KlasBouwers: didactische structuren en activiteiten	148
8.3 Groepsstructurering	158
Hoofdstuk 9: Sleutel 5 – TeamBouwers	165
9.1 De vijf doelstellingen van TeamBouwers	165
9.2 TeamBouwers: didactische structuren en activiteiten	166
Hoofdstuk 10: Sleutel 6 – Sociale vaardigheden	183
10.1 Willen en kunnen samenwerken	183
10.2 Sociale vaardigheden en het ingebouwde curriculum	184
10.3 Vijf strategieën om de ontwikkeling van sociale vaardigheden te bevorderen	185
10.4 Structuren en structureren	185
10.5 Sociale rollen en openingszinnen	190
10.6 Model staan	194
10.7 Bekrachtiging	195
10.8 Reflecteren en plannen	197
10.9 Problemen oplossen in de coöperatieve groep	199
10.10 Omgaan met onderlinge conflicten	210
Hoofdstuk 11: Sleutel 7 – Basiscriteria GIPS	215
11.1 Kritische vragen met betrekking tot GIPS	216
11.2 Gelijke Deelname	216
11.3 Individuele Aanspreekbaarheid	220
11.4 Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid	225
11.5 Simultane Actie	231
11.6 Een GIPS-analyse	235

Deel 3: Coöperatieve projecten, lessen en beoordeling

Hoofdstuk 12: Coöperatieve projecten

- 12.1 Werkstukken: de beginselen
- 12.2 De didactische structuur Team Werkstuk
- 12.3 Didactische structuren om teamprojecten te bespreken en te presenteren
- 12.4 Feedback en reflectie



239

239

242

243

247

Hoofdstuk 13: Coöperatieve lessen plannen

- 13.1 Uitdagingen in het beginstadium
- 13.2 Lessen ombouwen naar coöperatieve lessen
- 13.3 Reeksen didactische structuren
- 13.4 Multi-structurele lessen
- 13.5 De Grote Vier

251

251

252

256

257

262

Hoofdstuk 14: Beoordeling en waardering

- 14.1 Voorwaarden voor deskundig beoordelen
- 14.2 Coöperatieve leerstrategieën en leerlingen beoordelen
- 14.3 Tips voor het beoordelen
- 14.4 Cijfers geven
- 14.5 Samen leren, individueel beoordelen

265

265

268

269

271

272

Hoofdstuk 15: Motivatie zonder beloningen en competitie

- 15.1 Valkuilen bij het motiveren van leerlingen
- 15.2 Motivatietechnieken die werken

275

275

279

Deel 4: Bijlagen

- Bijlage 1: Overzicht van werkbladen (als download beschikbaar)
- Bijlage 2: Casestudies Kagan Coöperatief Leren

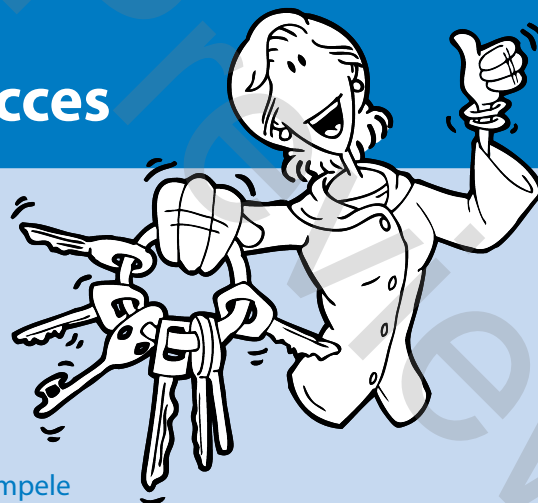
289

290

Literatuur

296

Hoofdstuk 4: Zeven sleutels tot succes



Al jarenlang ben ik bezig met het invoeren van coöperatief leren in het onderwijs. De talloze uren van observeren, experimenteren en analyseren, in combinatie met waardevolle feedback uit de praktijk, hebben geleid tot de simpele conclusie dat er zeven sleutels zijn tot succes. Als je alle zeven sleutelprincipes toepast, is de kans op een succesvolle implementatie veel groter dan wanneer je coöperatief leren op activiteitsniveau blijft uitvoeren en een deel van de sleutelprincipes laat liggen.

Coöperatief leren onderscheidt zich van traditioneel leren omdat er levendige interactie is tussen de leerlingen over de leerstof. In traditionele klassen wordt interactie vaak niet zo gewaardeerd: "Houd je ogen op je eigen werkblad", klinkt het dan, of: "Stilte in de groep". Waar leerlingen in een traditionele klas vaak individueel oefenen (ze maken opdrachten alleen) en problemen primair in hun eentje oplossen, biedt coöperatief leren veel gelegenheid tot samenwerken. Het verborgen competitie-element dat je vaak terugziet in traditioneel onderwijs, bijvoorbeeld als leerlingen allemaal de beurt willen, ontbreekt bij coöperatief leren.

Coöperatief leren is ook iets anders dan groepswork. Bij groepswork worden leerlingen bij elkaar gezet en krijgen ze de opdracht om samen te leren, aan een groepsworkstuk te werken of een groeps-presentatie voor te bereiden. Evenals bij coöperatief leren is samenwerken het doel. Maar iedereen die weleens in een ongestructureerde groep heeft moeten samenwerken, weet dat dit niet altijd gebeurt. Vaak verricht een klein aantal leerlingen het gros van het werk. Sommige leerlingen doen weinig of niets. Andere blijven gewoon zelfstandig werken. Groepswork biedt de leerlingen geen structuur.

Het grote verschil tussen groepswork en coöperatief leren is dat deze laatste vorm van leren wél structuur biedt. Effectieve coöperatieve leerstrategieën structureren de interactie zorgvuldig, zodat

alle leerlingen op een efficiënte manier kunnen samenwerken en zodat iedereen bijdraagt.

Omdat coöperatief leren anders is dan traditioneel leren en groepswork, spelen er andere uitdagingen en vereist het andere vaardigheden van zowel leraren als leerlingen. Leraren hebben didactische structuren nodig om ervoor te zorgen dat alle leerlingen meedoen en optimaal betrokken zijn bij de les, dat iedereen aanspreekbaar is op zijn bijdrage en op wat hij leert, en dat de teamleden samenwerken om gezamenlijke doelen te bereiken. Leerlingen moeten vertrouwen in elkaar krijgen, leren samenwerken, conflicten in de groep leren oplossen en leren hoe ze in teamverband beslissingen kunnen nemen. Het werken met didactische structuren biedt hierbij houvast.

De zeven sleutels

Na jaren van onderzoeken, toepassen en bijschaven hebben we vastgesteld dat er zeven sleutelbegrippen zijn waardoor coöperatieve leerstrategieën zo goed werken. In het kader op pagina 60 staat een overzicht van die zeven sleutels.

Voor leraren die voor het eerst kennismaken met coöperatief leren, kan deze lijst ontmoedigend werken. Maar laat je niet uit het veld slaan door een opsomming van alle nieuwe vaardigheden die nodig zijn. Voor de duidelijkheid: voor een succesvolle toepassing van coöperatieve structuren zijn

niet altijd alle sleutels meteen noodzakelijk. In feite kun je beginnen met het leren van een paar eenvoudige didactische structuren (sleutel 1) en deze met veel succes in je lessen implementeren, zonder kennis van de andere sleutels. Daarmee maak je een start. Als je dan ziet tot hoeveel enthousiasme, betrokkenheid en verbeterde resultaten dat leidt, wil je deze nieuwe vorm van leren vast integreren in je manier van lesgeven!

De zeven sleutels gaan een rol spelen wanneer je je serieus wilt inzetten voor de implementatie van coöperatieve leerstrategieën, om zo de effectiviteit te optimaliseren. De sleutels zijn bestemd voor leraren die optimaal vaardig willen worden in coöperatief leren en maximaal succes willen boeken.

In dit hoofdstuk gaan we kort in op elk van de sleutels, die vervolgens stuk voor stuk uitgebreid worden behandeld in de volgende hoofdstukken. We beginnen met de belangrijkste sleutel: didactische structuren.

4.1 Didactische structuren



Wat is een didactische structuur?

Simpel gezegd is een didactische structuur een zeer gestructureerde werkvorm. Het is een manier om het onderwijs in de groep te organiseren. Coöperatief leren gebruikt werkvormen die erg gestructureerd zijn opdat de rol van iedere leerling duidelijk (en niet vrijblijvend) is. We noemen die werkvormen korthheids-

halve 'structuren'. Een didactische structuur beschrijft de relatie en interactie tussen de leraar, de leerlingen en de leerstofinhoud.

Maar een didactische Kagan-structuur is iets anders dan simpelweg een structuur. Neem bijvoorbeeld een hoorcollege. Een hoorcollege geven is weliswaar een structuur, maar geen didactische structuur. Het beschrijft wat de leraar doet: mondeling de inhoud weergeven. Het beschrijft ook wat de leerlingen doen: luisteren. En het beschrijft de manier waarop de inhoud wordt verwerkt: auditief, in de vorm van overdracht van de leraar aan de leerlingen. Er is hoe dan ook altijd een bepaalde structuur actief in de leeromgeving.

De didactische structuren van Kagan Coöperatief Leren zijn echter zorgvuldig ontwikkelde werkvormen met als doel de leerprestaties te verbeteren door de betrokkenheid en denk- en sociale vaardigheden van leerlingen te stimuleren. Didactische structuren zijn onderwijsstrategieën die de relatie en interactie tussen de leraar, leerlingen en de leerstofinhoud beschrijven in zorgvuldig gekozen stappen. Wat ze tot didactische structuren maakt, is dat de interactie tussen leerlingen een wezenlijk deel uitmaakt van het leerproces en dat de vier criteria van coöperatieve leerstrategieën erin verwerkt zijn (GIPS; de criteria die het verschil maken met groepswork).

De zeven sleutels

Sleutel 1. Didactische structuren	Hoe en wanneer pas je didactische structuren toe?
Sleutel 2. Teams	Hoe en wanneer vorm je verschillende soorten groepen leerlingen?
Sleutel 3. Klassenmanagement	Hoe kun je een coöperatieve klas het beste managen?
Sleutel 4. KlasBouwers	Hoe maak je van je klas een hechte groep zorgzame, coöperatieve en actieve leerlingen?
Sleutel 5. TeamBouwers	Hoe maak je van groepen van drie, vier of vijf leerlingen coöperatieve en hechte teams?
Sleutel 6. Sociale vaardigheden	Hoe ontwikkel je bij leerlingen het vermogen tot samenwerking en sociaal vaardig gedrag?
Sleutel 7. Basiscriteria GIPS	Hoe gebruik je de vier criteria van coöperatieve leerstrategieën die het verschil maken met groepswork?

Bij de didactische structuur **Genummerde Koppen Bij Elkaar** noteren leerlingen bijvoorbeeld eerst hun eigen antwoorden op een vraag van de leraar, waarna ze de koppen bij elkaar steken om hun antwoorden te vergelijken en bij te schaven. Bij de didactische structuur **Tweetal Coach** coachen de leerlingen elkaar om de beurt bij het oplossen van een probleem. Zo zijn er veel verschillende Kagan-structuren.

Een didactische structuur is inhoudsvrij en herhaalbaar

Didactische structuren kunnen herhaaldelijk gebruikt worden. Telkens wanneer een structuur aan nieuwe leerstofinhoud wordt gekoppeld, levert dat een nieuwe leerervaring op.

Om terug te keren naar het voorbeeld van een hoorcollege: een docent kan zijn verhaal afsteken over de moraal van De Drie Biggetjes of over de kwantumfysica. Hoewel de inhoud nogal verschilt, is de procedure vrijwel hetzelfde. Dat geldt ook voor didactische structuren. Net als hoorcolleges zijn ze in principe inhoudsvrij. Anders gezegd: didactische structuren kunnen allerlei soorten leerstofinhoud bevatten. Telkens wanneer nieuwe inhoud aan de hand van een bepaalde didactische structuur wordt behandeld, levert dat een nieuwe leerervaring op en een nieuwe activiteit.

Laten we als voorbeeld de didactische structuur **RondPraat** nemen. Bij RondPraat geven de leerlingen in een team om de beurt een antwoord; de beurt gaat rond. Je kunt leerlingen tijdens een RondPraat bijvoorbeeld voorwerpen laten noemen die een rechte hoek hebben, of een mogelijk einde voor een verhaal laten verzinnen, of hun mening laten geven over een sociale kwestie. Telkens wanneer je RondPraat inzet met een andere inhoud, creëer je een andere activiteit. Het doel en de inhoud van de activiteit zijn altijd het uitgangspunt, de didactische structuur is het middel om met de inhoud aan de slag te gaan en het doel te bereiken.

Het feit dat didactische structuren inhoudsvrij zijn, maakt ze zo krachtig. Als een leraar eenmaal weet hoe hij een goed hoorcollege moet geven, kan hij erin verwerken wat hij maar wil en zodoende telkens een nieuwe leerervaring creëren. Dat geldt ook voor didactische structuren. Als je eenmaal een didactische structuur onder de knie hebt, kun je moeiteloos een eindeloze reeks succesvolle didactische activiteiten creëren.



Elke didactische structuur implementeert de GIPS-criteria

We gaan later in dit boek uitgebreid in op dit onderwerp. Hier willen we slechts melden dat de didactische structuren met zorg zijn ontworpen om de vier basiscriteria van coöperatieve leerstrategieën, GIPS, te implementeren. De GIPS-criteria zijn beproefde richtlijnen die positieve onderwijskundige en sociale uitkomsten garanderen. Niet alle onderwijsstrategieën waarbij sprake is van interactie tussen leerlingen, kunnen worden aangemerkt als coöperatieve leerstrategie, omdat ze niet voldoen aan de GIPS-criteria. Het is de implementatie van GIPS die coöperatieve leerstrategieën onderscheidt van groepswerk. Daar gaan we later dieper op in.

Hoeveel didactische structuren zijn er?

Kagan en zijn team ontwikkelen steeds nieuwe didactische structuren en variaties op bestaande didactische structuren. Op dit moment zijn er een paar honderd didactische structuren en dan nog vele varianten daarop. In *hoofdstuk 5: Sleutel 1 – Didactische structuren* vind je een selectie.

Waarom zijn er zoveel didactische structuren?

Elke didactische structuur is ontwikkeld om een ander onderwijsdoel te bereiken. Sommige zijn bedoeld als TeamBouwers, andere als KlasBouwers. Sommige structuren helpen de leerlingen om basiskennis en vaardigheden op te doen, andere ontwikkelen de denkvaardigheden. Sommige didactische structuren zijn ontwikkeld voor zeer specifieke leerdoelen, andere zijn bruikbaar voor allerlei verschillende doelen.

Het is niet nodig om alle didactische structuren te kennen om succesvol aan de slag te gaan met coöperatief leren. Aangezien elke didactische

structuur ten minste één functie beter uitvoert dan een andere, kun je met enkele structuren starten en stap voor stap je kennis uitbreiden tot een compleet scala van middelen om aan de leerdoelen te werken. Bij de voorbereiding van een les is het de kunst om de juiste didactische structuur te kiezen om een bepaald onderwijsdoel te bereiken.

Met al die didactische structuren weet ik niet waar ik moet beginnen...

Begin klein, bijvoorbeeld met een **TweePraat**. Zorg dat je er vertrouwd mee raakt door deze structuur op verschillende momenten in je les te gebruiken: aan het begin van de les, om voorkennis te activeren; tijdens de les, om te controleren of leerlingen het begrijpen; bij het afronden van de les. Zet deze structuur ook voor verschillende leerstofonderwerpen in. Wanneer jij en je leerlingen ermee vertrouwd zijn geraakt, kun je een nieuwe didactische structuur introduceren. Voordat je het weet, zet je met het grootste gemak allerlei didactische structuren in, waarmee het leren boeiender wordt dan ooit!

De didactische structuren worden uitgebreid behandeld in hoofdstuk 5: Sleutel 1 – Didactische structuren.

4.2 Teams



Wat is een team?

Een willekeurige groep kan uit meerdere personen bestaan en hoeft niet per se een identiteit te hebben of langdurig te bestaan. Coöperatieve teams daarentegen

worden gekenmerkt door een sterke, positieve teamidentiteit, bestaan in het ideale geval uit vier personen en blijven langere tijd bij elkaar. De teamleden leren elkaar goed kennen en accepteren en steunen elkaar. Een coöperatieve leraar bezit het vermogen om verschillende soorten coöperatieve teams te vormen.

Welke soorten coöperatieve teams zijn er?

Er zijn vier verschillende basistypen coöperatieve teams:

- Heterogeen
- Homogeen
- Willekeurig
- Door leerlingen gekozen

Heterogene teams

Heterogene teams zijn gemengd. Het heterogene team is een afspiegeling van de groep. Waar mogelijk is dit team opgebouwd uit hoog, laag en gemiddeld presterende leerlingen, zowel jongens als meisjes, met verschillende culturen en taalachtergronden. Heterogeniteit in prestatieniveau leidt tot meer positieve begeleiding onder leeftijdsgenoten en werkt ondersteunend op het gebied van klassenmanagement. Als er in elk team een hoog presterende en hooggemiddeld presterende leerling zit, zijn de introductie en opname van nieuwe leerstof gemakkelijker. Door verschillende etnische achtergronden te mixen, verbeteren de multiculturele verhoudingen in de groep.

De onderliggende reden voor heterogeniteit is simpel: als alle leden in een team over precies dezelfde vaardigheden en kennis beschikken, kunnen ze niets van elkaar leren. Tot op zekere hoogte geldt: hoe meer heterogeniteit in het team, hoe groter het leerpotentieel.

Homogene teams

Homogene teams worden gevormd op basis van een gemeenschappelijke eigenschap van de leerlingen. Je kunt homogene teams samenstellen op basis van het prestatieniveau, net zoals bij gedifferentieerd leren.

Je kunt ook teams vormen op basis van interesse. Leerlingen die het leuk vinden om een presentatie te geven over bijvoorbeeld de dieren in het regenwoud, kunnen samen een team vormen. Andere leerlingen zijn misschien meer geïnteresseerd in de flora en fauna van het regenwoud en gaan daarmee aan de slag. Interessteams hebben het voor-

Vier soorten teams

Heterogeen	De teamleden verschillen in capaciteiten, sekse, cultuur.
Homogeen	De teamleden hebben vergelijkbare capaciteiten of dezelfde sekse, taal, cultuur.
Willekeurig	Het team is willekeurig samengesteld.
Door leerlingen gekozen	De leerlingen hebben zelf de teamsamenstelling bepaald.

deel dat leerlingen de vrijheid krijgen om hun eigen belangstelling te volgen. Zo kunnen leerlingen die geïnteresseerd zijn in onderzoek samen een team vormen voor een bepaald project, en zo hun onderzoeksgeschiedenis de ruimte geven. Dit kan resulteren in dieper leren en betere presentaties.

Willekeurige teams

Willekeurige teams komen tot stand door het lot. Geef bijvoorbeeld iedere leerling een nummer dat correspondeert met het aantal teams in de groep (als er zes teams zijn, deel je de nummers 1 t/m 6 uit). Alle leerlingen staan op en lopen kriskras door het lokaal, waarbij ze steeds hun nummer wisselen met iemand die ze tegenkomen. Het nummer dat ze in hun hand hebben als je 'stop' roept, bepaalt in welk team ze zitten.

Willekeurige teams zijn heel nuttig om het spannend te maken en als KlasBouwer. Er kleven echter ook nadelen aan, want een willekeurige selectie kan leiden tot de vorming van een team met alle zwakste leerlingen van de groep. Over het algemeen raden we het af om willekeurig samengestelde teams langere tijd samen te laten werken. Tenzij de groep zeer homogeen van samenstelling is, ontstaat er bij willekeurige teams al snel het risico van grote prestatieverschillen tussen de teams onderling.

Door leerlingen gekozen teams

Zo nu en dan mogen leerlingen zelf hun teams samenstellen. Dat kun je leerlingen bijvoorbeeld in het begin van het schooljaar laten doen, een keer tje puur voor de lol of om iets te herhalen. Soms is het gewoon fijn om eens met je beste vriendjes samen te werken. De leerlingen gaan vriendschappelijk met elkaar om en vertrouwen elkaar. Deze intimiteit kan een positieve leeromgeving scheppen en de productiviteit verhogen. Het kan ook de besluitvorming bevorderen, aangezien vrienden vaak vergelijkbare interesses en standpunten hebben. Keerzijde daarvan is dat vrienden ook buiten de leerstof vaak dezelfde interesses delen, zodat ze sneller afgeleid raken van de taak.

Andere nadelen: In door leerlingen gekozen teams is de kans op teams met een hoge en een lage status groter. Minder populaire leerlingen worden buitengesloten of zijn de laatsten die gekozen worden. In *hoofdstuk 6: Sleutel 2 – Teams* bieden we oplossingen voor deze mogelijke valkuilen.

Welk soort team moet ik gebruiken?

Het antwoord voor de ervaren coöperatieve leraar luidt: allemaal. We adviseren heterogene teams om

stabiele, coöperatieve basisteams te vormen, maar alle soorten teams hebben een plaats in de coöperatieve klas. Heterogeniteit leidt tot gelijkwaardige teams, zodat er geen teams van winnaars of verliezers ontstaan. De verschillen in capaciteit, culturele achtergrond en sekse brengen evenwicht in het vaardigheidsniveau van de teams. Deze nivellerende factor zorgt er tevens voor dat het klassenmanagement soepeler verloopt. Evenwichtige teams hebben een lang leven. Als een aantal leerlingen langdurig bij elkaar blijft, kunnen ze een sterk team vormen en krijgen ze de kans om samen te leren.

Klassen met een groot aantal leerlingen die de Nederlandse taal niet goed beheersen, vormen hierop een uitzondering. In dit soort groepen adviseren we je om leerlingen met een zwakke taalvaardigheid te koppelen aan een 'taalmaatje' met dezelfde moedertaal in het team, zodat ze elkaar kunnen steunen. Bij moeilijke leerstofinhoud kunnen leerlingen met een andere moedertaal homogene taalgroepen vormen. Dat bevordert de opname en verwerking van de leerstofinhoud, omdat de taalbarrière dan wegvalt.

Er zijn scholen die kiezen voor homogene teams naar niveau; ze laten leerlingen bijvoorbeeld regelmatig in homogene twee- of viertallen samenwerken bij een bepaald vakgebied. We raden je aan om zo nu en dan ook te kiezen voor willekeurig gevormde teams en door leerlingen gekozen teams. In *hoofdstuk 6: Sleutel 2 – Teams* gaan we dieper in op de verschillende toepassingen van de verschillende soorten teams.

Hoe stel ik een team samen?

Er zijn allerlei methoden om teams te vormen en te hergroeperen. Zie ook daarvoor *hoofdstuk 6: Sleutel 2 – Teams*.

Hoelang blijven de teams bij elkaar?

Dat ligt aan de samenstelling van de basisteams. Als je willekeurige teams gebruikt als basisteam, moet je ze regelmatig opnieuw formeren vanwege het risico van grote niveauverschillen tussen de teams. Als je met zorg heterogene teams samenstelt, kunnen ze langer bij elkaar blijven en leren ze om samen te werken. Leerlingen leren hun teamgenoten dan goed kennen, krijgen een band met elkaar en ontwikkelen een teamidentiteit.

We adviseren om basisteams na zes à zeven weken opnieuw te formeren, ook als het goed loopt. Dat geeft afwisseling en spanning. Het stelt de leerlingen in de gelegenheid om hun nieuw verworven

sociale vaardigheden en onderwijsinhoudelijke kennis toe te passen op een nieuwe situatie. Sowieso is het aan te bevelen om leerlingen zo nu en dan met andere groepsgenoten te laten samenwerken. KlasBouwers, coöperatieve bewegingsactiviteiten (zie het boek *Silly Sports & Goofy Games*¹) en een tijdelijk andere teamsamenstelling doorbreken de sleur van altijd met dezelfde teamgenoten samenwerken.

Hoeveel leerlingen zitten er in een team?

Teams van vier zijn ideaal. In teams van vier kun je ook met tweetallen werken, wat de actieve participatie verdubbelt. In teams van drie lukt dat niet (dan ontstaat er een tweetal en een buitenstaander). Teams met meer dan vier leerlingen leiden tot minder actieve participatie per leerling en zijn lastiger te managen. In *hoofdstuk 6: Sleutel 2 – Teams* lees je hier meer over.

4.3 Klassenmanagement

Sleutel 3



Welke managementstrategieën heb ik nodig in een coöperatieve klas?

Efficiënt management van een klas die is onderverdeeld in teams vergt een aantal specifieke vaardigheden.

We gaan hier op enkele aspecten in.

Omgaan met rumoer

Coöperatieve leerstrategieën gaan gepaard met interactie tussen leerlingen en dus zijn er vaak veel leerlingen aan het praten. Dit kan een probleem worden als je het niet goed in de hand houdt. Je hebt procedures nodig om het rumoer in banen te leiden en te voorkomen dat het escaleert. Het is zaak om een duidelijk 'focussignaal' af te spreken, om te zorgen dat leerlingen snel ophouden met praten als je de aandacht wilt.

Inrichting van het lokaal

In een coöperatieve klas zitten leerlingen in teams bij elkaar. Ze zitten dicht genoeg bij elkaar om onderwerpen met hun klasgenoten te bespreken en kunnen allemaal even gemakkelijk beide handen op een gezamenlijk stuk papier leggen. De stoelen staan zo opgesteld dat alle leerlingen het bord en de leraar probleemloos kunnen zien.

Materialen

Teamgenoten gebruiken samen dezelfde materialen. Zet daarom speciale bakken neer of maak kastruimte vrij waarin de afzonderlijke teams hun spullen kwijt kunnen. Er zijn talrijke tijdsbesparende manieren om materialen uit te delen en weer in te zamelen.

Richtlijnen geven en voordoen

Het is soms lastiger om teams opdrachten te geven dan leerlingen zelfstandig aan het werk te zetten. De verschillende teamleden kunnen verschillende rollen en verantwoordelijkheden hebben. Zorg dat teams goed weten wat de bedoeling is en dat ook ieder teamlid weet wat zijn rol en taak is. Het helpt om iets zorgvuldig voor te doen met enkele leerlingen.

Teamproblemen oplossen

Zeker als je nog niet lang met coöperatieve leerstrategieën werkt, kunnen zich talrijke problemen voordoen binnen de teams. Met de juiste procedures kun je effectief omgaan met eventuele interpersoonlijke conflicten.

In *hoofdstuk 7: Sleutel 3 – Klassenmanagement* behandelen we effectieve managementstrategieën voor de coöperatieve leeromgeving.

4.4 KlasBouwers

Sleutel 4



Wat zijn KlasBouwers?

KlasBouwers zijn activiteiten die je inzet om van een groep individuen een hechte groep te maken. KlasBouwers bevorderen een veilig en ondersteunend klimaat in de klas; leerlingen met verschillende achtergronden en ervaringen leren elkaar kennen en vertrouwen. KlasBouwers leiden tot een 'onze klas'-gevoel, een sfeer waarin leerlingen zich thuis voelen en waarin het fijn is om samen te leren.

Waarom werken we aan KlasBouwers?

De meeste onderwijsgevenden werken als vanzelfsprekend vanuit hun kennis over groepsvorming aan een zorgzame, positieve en coöperatieve leeromgeving. Ze verwelkomen de kans om een klassenklimaat te scheppen waarin karaktereigenschappen zoals respect, zorg voor anderen, vriendelijkheid en samenwerking kunnen floreren. Hersenonderzoek heeft ook uitgewezen dat een goede, veilige sfeer in de klas belangrijk is om productief te kunnen leren. Zie het kader 'Klas- en TeamBouwers zijn breinvriendelijk'.

¹ S. Kagan: *Silly Sports & Goofy Games* (Bazalt, 2004)

Klas- en TeamBouwers zijn breinvriendelijk

Hersenonderzoek wijst uit dat Klas- en TeamBouwers goed aansluiten bij de manier waarop onze hersenen het beste leren. Door Klas- en TeamBouwers treedt er een verandering op in onze hersenchemie, waardoor leerlingen zich beter op de leerstof kunnen concentreren en deze vervolgens ook beter onthouden.



Wat gebeurt er in het brein? In het centrum van het limbisch systeem van de hersenen bevinden zich twee amandelvormige structuren, de linker- en rechteramygdala. Deze amygdalae reageren voortdurend op mogelijke dreiging in onze omgeving. Als iemand boos wordt of een dreigend gezicht trekt, zendt de amygdala signalen uit die tot een stroom van verdedigende reacties in ons lichaam leiden. Als iemand een dreigende stem opzet, zet de amygdala de verdedigingsmechanismen in gang. Deze verdedigingsmechanismen (vluchten, vechten of bevriezen) leiden tot een verhoogde afscheiding van de stresshormonen cortisol en ACTH, een verhoogde hartslag en versnelde ademhaling, vernauwde bloedvaten en een verhoogd melkzuurgehalte; we voelen ons gestrest en bang. De stresshormonen die vrijkomen als de amygdalae actief worden, remmen het vermogen om informatie op te nemen. Ze zorgen ervoor dat onze concentratie afneemt en we moeilijker kunnen leren.

Wat heeft dat met Klas- en TeamBouwers te maken? Het is gebleken dat de amygdalae actiever zijn als we het gezicht zien van een onbekende dan wanneer we het gezicht van een vriend zien. Zelfs als mensen denken dat ze totaal niet bevooroordeeld zijn, zijn ook hun amygdalae actiever wanneer ze een foto te zien krijgen van iemand van een ander ras of uit een andere cultuur. We zijn biologisch geprogrammeerd om defensief te reageren als we geconfronteerd worden met mensen die niet tot dezelfde groepering behoren als wijzelf. Dankzij Klas- en TeamBouwers veranderen buitenstaanders in vrienden en worden mensen van buiten de groep opgenomen in de groep. Als dat gebeurt, verandert onze hersenchemie en is deze aangepast aan de manier waarop onze hersenen het beste leren.

We hebben allemaal weleens meegemaakt dat we te zenuwachtig waren om ons te concentreren. Sommige leerlingen maken zich zo zenuwachtig dat dit het leren in de weg staat. Als deze leerlingen moeten samenwerken met anderen die door hun hersenen worden beschouwd als een mogelijke dreiging, kunnen ze zich niet goed op de leerstof concentreren. Door te werken met Klas- en TeamBouwers, transformeren we de hersenchemie en zijn leerlingen ontspannen en alert. En ontspannen alertheid is de optimale staat van de hersenen om te leren.

Hoe doe ik een KlasBouwer?

Je kunt het beste aan het groepsklimaat werken aan de hand van didactische structuren en specifieke activiteiten. KlasBouwers zijn activiteiten voor de hele groep, waarbij het draait om positieve interactie tussen alle klasgenoten. Bij KlasBouwers komen de leerlingen van hun plaats af en werken ze samen met klasgenoten, meestal leerlingen met wie ze niet in een team zitten.

We behandelen KlasBouwers en hun didactische structuren in *hoofdstuk 8: Sleutel 4 – KlasBouwers*. Het boek *Bouwen aan Klasklimaat*² gaat specifiek in op KlasBouwers en bevat veel activiteiten.

² M. Kagan, L. Kagan, S. Kagan en D. Kopmels:
Bouwen aan Klasklimaat (Bazalt, 2003)

Gaan KlasBouwers niet ten koste van de leertijd?

Je kunt KlasBouwers beschouwen als een investering. Je investeert tijd om een positief leerklimaat te scheppen, waarmee je de context creëert om maximale leerresultaten te bereiken. De tijd die je aan KlasBouwers besteedt, hoeft echter niet altijd zonder leerstofinhoud te zijn. Alle KlasBouwers kunnen gebruikt worden om de interactie tussen groepsgenoten te stimuleren, waarbij de aandacht stevig gericht is op de leerdoelen. Gebruik bijvoorbeeld **Vraag & Ruil** als een KlasBouwer: leerlingen hebben in deze structuur contact met hun klasgenoten en tegelijkertijd wordt het onderwijsinhoudelijk leren bevorderd, aangezien de klasgenoten elkaar vragen stellen over de leerstof. KlasBouwers kunnen dus zowel persoonlijke onderwerpen als leerstof als inhoud hebben. In het laatste geval

dient de didactische structuur dan een tweeledig doel: positieve interactie tussen groepsgenoten en het verwerken van het onderwijsaanbod.

4.5 TeamBouwers

Sleutel 5



Wat is het verschil tussen TeamBouwers en KlasBouwers?

TeamBouwers doen voor het basisteam van vier leerlingen wat KlasBouwers doen voor de hele groep. Door middel van TeamBouwers leren teamgenoten elkaar kennen, ontwikkelen ze een teamidentiteit, leren ze elkaar onderling te steunen en elkaars verschillen te respecteren, en ontwikkelen ze teamsynergie.

Zijn TeamBouwers wel nodig als ik ook al met KlasBouwers werk?

In een coöperatieve leeromgeving is teamwerk de norm. Teamwerk is de spil waar alles om draait. Er ontstaan dus managementproblemen en de leerresultaten gaan achteruit als leerlingen hun teamgenoten niet mogen of niet met hen willen samenwerken. In hoeverre is een leerling bereid om hulp te vragen of te bieden aan een leerling die hij niet aardig vindt? Teamleden die elkaar kennen, graag mogen en vertrouwen, zullen hun best doen om goed samen te werken. Ze zetten een tandje bij om ervoor te zorgen dat alle teamgenoten de inhoud begrijpen. TeamBouwers bevorderen oprechte sympathie, vertrouwen en zorgzaamheid tussen teamgenoten.

Hoe werken TeamBouwers?

Onderzoek in de psychologie heeft een link gelegd tussen fysieke nabijheid en vriendschap. De bevindingen tonen aan dat mensen die in elkaars nabijheid verkeren, veelal bevriend raken. Dit fenomeen verklaart voor een deel waarom burens vaak met elkaar bevriend raken, waarom op slaapzalen hechte vriendschappen ontstaan, waarom burens of vrienden verliefd op elkaar worden en ook

waarom dat weer voorbij kan gaan als de geografische afstand tussen hen te groot is.

De verklaring is logisch: nabijheid leidt tot interactie, waardoor mensen met elkaar vertrouwd raken en overeenkomsten of gezamenlijke interesses ontdekken. We voelen ons aangetrokken (soms ook in romantische zin) tot mensen die in onze nabijheid verkeren, met wie interactie ontstaat en die dezelfde interesses blijken te hebben als wij.

We zetten de leerlingen in groepjes bij elkaar, wat leidt tot interactie en vervolgens tot sympathie; toch is een andere indeling van de groep niet voldoende om de vertrouwdheid en vriendschappen te bevorderen die nodig zijn voor de teamdynamiek die we beogen. We willen graag dat de teamgenoten zich oprecht betrokken voelen bij de bijdrage en het succes van de andere leden. We streven naar teams die een synergetische kracht genereren, waarin leerlingen ideeën op elkaar afvuren en voortborduren op elkaars bijdrage. We willen teams waarin leerlingen hun standpunten durven te verdedigen, beleefd met elkaar van mening kunnen verschillen en tot overeenstemming kunnen komen (of niet). We willen teams waarin iedereen beurtelings de kans krijgt om leider en volger te zijn.

TeamBouwers vormen een katalysator die het interactieproces versnelt, waardoor leerlingen gezamenlijke doelen en interesses ontdekken en waardoor de banden tussen teamgenoten verstevigd worden.

Hoe vorm ik sterke leergroepen?

TeamBouwers zijn ons belangrijkste middel om hechte teams te vormen. We gaan dieper in op dit thema in *hoofdstuk 9: Sleutel 5 – TeamBouwers*. Het boek *TeamBouwers*³ bevat veel nuttige informatie en voorbeeldactiviteiten.

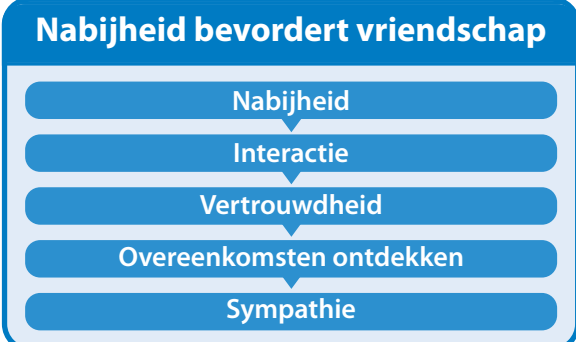
4.6 Sociale vaardigheden

Sleutel 6



Welke sociale vaardigheden hebben leerlingen nodig voor coöperatief leren?

Er zijn veel sociale vaardigheden nodig om een goed teamlid te zijn. Je moet weten hoe je iemand kunt helpen als dat nodig is, maar je wilt geen wijsneus



³ M. Kagan, L. Kagan, S. Kagan en D. Koplmeis: *TeamBouwers* (Bazalt, 2004)

Sociale vaardigheden en sterke karaktereigenschappen

Leerlingen hebben veel sociale vaardigheden nodig om succesvol te werken met coöperatieve leerstrategieën, maar ook in hun verdere leven. Dit zijn de vaardigheden die ze dagelijks oefenen in een coöperatieve leeromgeving.

- Actief luisteren
- Anderen respecteren
- Om hulp vragen
- Voortborduren op andermans ideeën
- Zorg dragen voor anderen
- Conflicten oplossen
- Tot overeenstemming komen
- Samenwerken
- Omgaan met diversiteit



- Anderen aanmoedigen
- Helpen
- Leiderschap tonen
- Geduld hebben
- Perspectief nemen
- Respect tonen
- Verantwoordelijkheid dragen
- Ideeën uitwisselen

zijn. Je moet leiding kunnen geven, maar je wilt niet te bazig overkomen. Je moet niet te verlegen zijn om mee te doen, maar ook niet te luidruchtig of te overheersend. Je moet weten hoe je je teamgenoten motiveert als ze het even niet zien zitten. Je moet goed naar je teamgenoten luisteren om hun standpunten te begrijpen. Je moet er tegen kunnen als jouw ideeën niet worden gebruikt. Je moet op je beurt kunnen wachten, iemand op een beleefde manier kunnen tegenspreken, conflicten kunnen oplossen en consensus kunnen bereiken. Dat is slechts een greep uit de vele vaardigheden die een goed teamlid nodig heeft. Tussen haakjes, dit zijn ook de vaardigheden die essentieel zijn voor later succes op de arbeidsmarkt, een harmonieus gezinsleven en positieve sociale relaties.

Hoe kan ik de ontwikkeling van sociale vaardigheden bevorderen?

De behoefte aan onderwijs in sociale vaardigheden is deels afhankelijk van de eigenschappen en achtergronden van je leerlingen en deels van de coöperatieve leerstrategieën die je wilt gebruiken. Als het coöperatief leren beperkt blijft tot zeer gestructureerde interactie, is er weinig extra aandacht nodig voor het ontwikkelen van coöperatieve vaardigheden. Maar als leerlingen complexe coöperatieve projecten gaan uitvoeren, moeten ze onder andere leren naar elkaar te luisteren, conflicten op te lossen, de agenda's op elkaar af te stemmen, taakgericht te blijven en elkaar aan te moedigen en te respecteren.

Veel van deze sociale vaardigheden worden op natuurlijke wijze aangeleerd door samen te wer-

ken. Coöperatief leren heeft een ingebed curriculum aan sociale vaardigheden. Er zijn vijf sterke strategieën om de ontwikkeling van sociale vaardigheden te bevorderen in de coöperatieve leeromgeving:

1. Didactische structuren en structureren
2. Sociale rollen en openingszinnen
3. Model staan
4. Bekrachtiging
5. Reflecteren en plannen

De ontwikkeling van sociale vaardigheden wordt uitgebreid behandeld in *hoofdstuk 10: Sleutel 6 – Sociale vaardigheden*.

4.7 Basiscriteria GIPS



Sleutel 7

Wat zijn de GIPS-criteria?

Vier basiscriteria zijn essentieel bij de coöperatieve leerstrategieën. Deze vier criteria worden weergegeven met het acroniem GIPS:

1. **Gelijke Deelname**
2. **Individuele Aanspreekbaarheid**
3. **Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid**
4. **Simultane Actie**

Deze basiscriteria zijn afgeleid van theorieën over samenwerking, beproefde coöperatieve leermethoden en onderzoek naar coöperatief leren. Als de vier genoemde criteria worden toegepast, werken alle leerlingen mee, nemen ze verantwoordelijkheid voor hun eigen leren, staan ze achter hun groepsgenoten, zijn ze actief betrokken bij het

leerproces en participeren ze vaak en ongeveer in gelijke mate. Dan is het niet verrassend dat ze sneller en ook betere leervorderingen maken.

De vier basiscriteria vormen de essentie van Kagan Coöperatief Leren. GIPS is wat coöperatieve leerstrategieën onderscheidt van andere leertheorieën; het is essentieel voor het succes ervan. We gaan hier kort in op de vier criteria.

Gelijke Deelname



Als leerlingen actief meedoen met de les, verwerken ze de inhoud, zijn ze betrokken en leren ze goed. Doen ze niet actief mee, dan is kans dat ze iets leren veel kleiner. Dit simpele feit verklaart voor een groot deel het prestatieverschil tussen leerlingen.

De traditionele klassikale structuur is het perfecte voorbeeld van een structuur die ongelijke deelname uitlokt. De leraar stelt een vraag, waarop de leerlingen die het antwoord weten hun hand opsteken en de beurt vragen. Dit zijn doorgaans de hoger presterende leerlingen. De interactie in de groep vindt dus vaak plaats tussen de leraar en de leerlingen die het eigenlijk het minst nodig hebben.

Wie reageren er niet? De lager presterende leerlingen. De verlegen leerlingen. De leerlingen met een taalachterstand of een andere specifieke onderwijsbehoefte. De leerlingen die het het hardst nodig hebben om betrokken te worden bij het leerproces krijgen stilzwijgend toestemming om niet te participeren en te leren. Ze kunnen zich verstoppen. Het criterium Gelijke Deelname maakt een eind aan dit verschijnsel. Gelijke Deelname houdt in dat deelname niet gebeurt op vrijwillige basis. Iedereen moet ongeveer in dezelfde mate meedoen.

GIPS-criteria

- G** GELIJKE DEELNAME
- I** INDIVIDUELE AANSPREEKBAARHEID
- P** POSITIEVE WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID
- S** SIMULTANE ACTIE

In plaats van één leerling een beurt te geven, verdeelt de leraar de groep bijvoorbeeld in tweetallen (leerling A en B) en geeft daarbij de opdracht: "A, vertel aan B hoe jij hierover denkt." En bij de volgende vraag: "B, wissel je antwoord uit met A." De structuur zit zo in elkaar, dat iedere leerling móet participeren. Niemand glijdt door de mazen van het net als je de didactische structuren gebruikt. Iedereen doet mee, iedereen leert.

Onderzoek naar coöperatieve leerstrategieën wijst uit dat deze methode vooral vruchten afwerpt voor de zwakste leerlingen. De criteria Gelijke Deelname en Individuele Aanspreekbaarheid werken samen om de verschillen in prestaties op te heffen. Leerlingen worden door teamgenoten en/of de leraar persoonlijk aanspreekbaar gehouden om zoveel mogelijk in gelijke mate te participeren. Leerlingen die anders vanwege gebrek aan betrokkenheid zouden afhaken, worden er door dit criterium bij gehaald.

Individuele Aanspreekbaarheid



Coöperatieve methoden waarbij je niet alle teamleden kunt aanspreken op hun eigen bijdragen en/of prestaties leiden niet altijd tot prestatieverbeteringen. Als een

beoordeling voor het teamwerk niet gebaseerd is op individuele prestaties maar op het resultaat van de groep als totaal, zullen sommige leerlingen zich ontpoppen als werkpaarden en andere als meelifers. De meelifers profiteren van het groeps cijfer of het groeps werkstuk terwijl ze er weinig tot niets voor doen. De werkpaarden doen veel meer dan nodig is.

Om te voorkomen dat leerlingen zich verschuilen achter teamgenoten en om ervoor te zorgen álle leerlingen van de lessen profiteren, moet je iedere leerling structureel individueel aanspreekbaar houden voor zijn bijdrage. Het criterium van Individuele Aanspreekbaarheid regelt dit. Er ontstaat Individuele Aanspreekbaarheid als individuele leerlingen aansprakelijk zijn voor het eindproduct of het leerproces; leerlingen leggen verantwoording af voor wat ze doen in het team. Dit criterium zit ingebouwd in de didactische structuren.

Bij de structuur **Genummerde Koppen Bij Elkaar**, bijvoorbeeld, moet iedere leerling het beste ant-

woord dat hij kan bedenken opschrijven en aan de teamleden laten zien. Vervolgens steken de teamleden de koppen bij elkaar en ze begeleiden elkaar naar het beste teamwoord. Bij elke ronde wordt een willekeurig teamlid gekozen om dit antwoord te delen met de rest van de klas. Op die manier zijn alle leerlingen aansprakelijk: ze moeten bij elke ronde een prestatie leveren ten overstaan van hun teamleden en ze kunnen willekeurig bij een van de rondes aangewezen worden om zelfstandig het teamwoord te presenteren voor de hele groep.



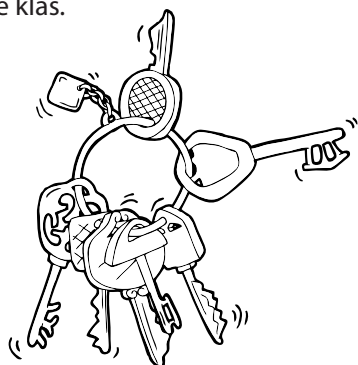
Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid

In de term 'Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid' zijn twee componenten opgenomen:

1. Positief
2. Wederzijdse afhankelijkheid

Positieve wisselwerking

Positieve wisselwerking vindt plaats wanneer het succes van de ene leerling gekoppeld is aan het succes van de ander. Vergelijk het met twee bergbeklimmers die vastgehaakt zitten aan hetzelfde touw. Als de één een goed houvast heeft gevonden, kan hij de ander beter omhoog trekken. Zo werkt het ook bij coöperatieve leerstrategieën: als leerlingen weten dat ze er beter van worden als de ander het goed doet, willen ze graag dat die ander het goed doet, en dus zullen ze de ander steunen en helpen waar ze kunnen. Leerlingen hebben het gevoel dat ze 'aan dezelfde kant staan'. Als alle leerlingen in een team of klas weten dat hun eigen resultaten direct verband houden met die van de anderen, geeft dat een enorme impuls aan de wens om te presteren. De normen in de klas zullen veranderen: de klas groeit uit tot een behulpzame gemeenschap van leerlingen die elkaars leren ondersteunen. Ofwel: een positieve wisselwerking met betrekking tot de prestaties leidt tot een coöperatieve klas.

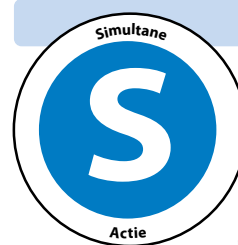


Wederzijdse Afhankelijkheid

Een voorbeeld: Twee jongens willen een skateboard bouwen. De een heeft een plank, de ander heeft wieltjes. Ze kunnen hun doel alleen bereiken als ze samenwerken. Wederzijdse Afhankelijkheid betekent dat leerlingen afhankelijk zijn van elkaar. Ze moeten op hun teamgenoten kunnen vertrouwen en terugvallen. Als het onmogelijk is om een doel te bereiken of een taak met succes af te ronden zonder de hulp van anderen, ontstaat er een sterke Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid. De sterkste vorm van Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid doet zich voor wanneer elk teamlid een bijdrage moet leveren ten behoeve van het succes van het team.

Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid bevordert samenwerking

In het geval van Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid zijn leerlingen gemotiveerd om elkaar te steunen en te helpen. Ze weten dat hun succes mede afhankelijk is van dat van de anderen in het team of de klas. Het gevoel van Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid creëert een sterke band tussen teamleden en klasgenoten. Iedere leerling weet dat hij het niet alleen kan, maar dat ze met zijn allen sterk staan. Beide componenten van Positieve Wederzijdse Afhankelijkheid leiden tot samenwerking en verbeteren de prestaties.



Simultane Actie

Het voordeel van coöperatieve leerstrategieën is niet alleen Gelijke Deelname, maar ook frequente deelname. Veel leerlingen participeren tegelijkertijd. Waar in een traditionele leeromgeving één persoon tegelijk aan het woord is (meestal de leraar, af en toe een leerling), zijn bij coöperatief leren meerdere leerlingen tegelijkertijd actief.

Onderzoeker John Goodlad toonde ooit aan dat leraren gemiddeld tachtig procent van de tijd aan het woord zijn. Omdat er ook tijd nodig is voor klassenmanagement, blijft er minder dan twintig procent over waarin de leerlingen iets kunnen zeggen. In een les van vijftig minuten betekent dit dat er hooguit tien minuten tijd is voor actieve inbreng van leerlingen. Als leerlingen dan alleen om de beurt het woord mogen nemen, is er nooit tijd genoeg om iedere leerling te laten bijdragen. (In een klas van dertig leerlingen betekent dit: tien

minuten gedeeld door dertig is een derde minuut per leerling, ofwel twintig seconden.)

Laten we dat eens vergelijken met een klas waarin het criterium Simultane Actie wordt toegepast. Hoewel een leraar in een coöperatieve klas nooit veertig van de vijftig minuten aan het woord zal zijn, nemen we hetzelfde voorbeeld: er is tien minuten tijd voor bijdragen van leerlingen. Als je in die tien minuten een didactische structuur met Simultane Actie inzet, bijvoorbeeld **TweeGesprek Op Tijd**, dan is de helft van de klas aan het woord. De leerlingen werken bij deze structuur immers in tweetallen waarbij een van de twee het woord heeft. Halverwege wisselt de beurt en komt de andere helft van de tweetallen aan het woord. Dit betekent dat de gemiddelde spreektijd per leerling in die tien minuten niet slechts twintig seconden is, maar vijf minuten. En in die vijf minuten is er ook veel meer activiteit dan in de traditionele klas. Leerlingen zijn veel

meer betrokken als een klasgenoot rechtstreeks tot ze spreekt in het tweetal, dan wanneer een klasgenoot ergens in het lokaal antwoord geeft op een vraag van de leraar.

Simultane Actie is een sleutel tot optimalisering van de positieve resultaten van coöperatieve leerstrategieën.

Als de GIPS-criteria verweven zijn in de didactische structuren, waarom moeten we ze dan kennen?

Praktijkkennis van de GIPS-criteria is noodzakelijk als je de didactische structuren wilt aanpassen, als je coöperatieve interactie wilt creëren op het moment dat de gelegenheid zich voordoet of als je nieuwe coöperatieve projecten of activiteiten wilt ontwerpen. De GIPS-criteria worden uitgebreid behandeld in *hoofdstuk 11: Sleutel 7 – Basis-criteria GIPS*.

Samenvatting van hoofdstuk 4

Een compleet nieuwe aanpak van het onderwijs en het leren gaat gepaard met tal van nieuwe uitdagingen. De ervaring leert dat er zeven sleutels zijn om coöperatieve leerstrategieën succesvol te implementeren. Iedere sleutel ontsluit een andere deur naar succes. De sleutels zijn: didactische structuren, teams, klassenmanagement, KlasBouwers, TeamBouwers, sociale vaardigheden en de basiscriteria GIPS.

Misschien lijkt het in eerste instantie eenvoudiger om les te geven zónder interactie in de groep. Maar is het onze bedoeling om leerlingen gehoorzaam te leren luisteren? Willen we niet liever een maatschappij creëren van kritische, creatieve en onafhankelijke denkers? Waar moeten jonge mensen leren samenwerken als dat niet op school gebeurt? Waar leren ze anders leidinggeven of omgaan met diversiteit?

Als je deze zeven sleutels beheerst en er ervaring mee opdoet, gaat het nieuwe en onbekende er vanzelf af. Wat overblijft is een sterke manier om alle leerlingen te betrekken bij het leerproces, om prestaties te verbeteren, ordeproblemen te verminderen en een omvangrijk curriculum aan sociale vaardigheden, karaktervorming en denkvaardigheden aan te bieden.



Vragen over hoofdstuk 4

Vragen ter controle

1. Wat zijn de zeven sleutels van coöperatieve leerstrategieën?
2. Welke soorten sociale vaardigheden hebben leerlingen nodig om samen te werken?
3. Wat zijn de vier basiscriteria van coöperatieve leerstrategieën?
4. Welke vier soorten teams zijn er?
5. Wat is een didactische structuur?

Vragen om over na te denken en te bespreken

1. Waarom spreken coöperatieve leerstrategieën je aan? Wat baart je zorgen?
2. Als je slechts een van de zeven sleutels kon verwerven, welke zou je dan kiezen? Waarom?
3. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen Klas- en Teambouwers?
4. Stelling: 'In een democratie moet de leeromgeving democratisch georganiseerd zijn'. Ben je het daarmee eens of niet? Waarom (niet)?
5. Waarom zijn teamvaardigheden belangrijk voor het hele leven?

COÖPERATIEVE LEERSTRATEGIEËN

Het handboek voor coöperatief leren

Onderzoek bewijst: coöperatief leren leidt tot aantoonbaar betere leerresultaten, mits het goed en gestructureerd gebeurt. Dat lukt zeker met de aanpak uit dit handboek.

Als je werkt met coöperatieve leerstrategieën, is elke leerling actief en alert. Leerlingen leren samen in tweetallen, teams van vier of met de hele groep. Ze kunnen zich daarbij niet verschuilen achter anderen of meeliften op de inzet van teamgenoten. Dat is het grote verschil met 'gewoon samenwerken'.

Om dit te bereiken bedacht dr. Spencer Kagan honderden **didactische structuren**: coöperatieve werkvormen die volgens vaste stappen verlopen. Daardoor weet iedereen wat er van hem of haar wordt verwacht. Deze structuren, zoals *TweePraat* of *Genummerde Koppen Bij Elkaar*, hebben geen inhoud. Je kunt ze dus voor allerlei vakken en doeleinden gebruiken. Elke Kagan-structuur is zo opgezet dat ieders bijdrage nodig is, dat elke leerling aan te spreken is op het resultaat en dat zo veel mogelijk leerlingen tegelijkertijd actief zijn.

Bewezen effecten

Kagan Coöperatief Leren is echter meer dan het inzetten van coöperatieve werkvormen. Het omvat het geheel aan interventies om een coöperatief klassenklimaat te creëren, waarin leerlingen met plezier van en met elkaar leren. Deze complete aanpak heeft een aantal bewezen effecten:

- alle leerlingen (ongeacht hun cognitieve niveau) halen betere leerresultaten;
- onderlinge relaties in de klas verbeteren;
- leerlingen groeien enorm in hun sociale vaardigheden;
- het is breinvriendelijk: de aanpak sluit aan bij de manier waarop onze hersenen het liefste leren.

Dit bereik je niet met één interventie of een losse werkvorm, maar met het totaal aan coöperatieve leerstrategieën die in dit boek worden beschreven.

Kagan Coöperatief Leren is geschikt voor alle onderwijsvormen, van primair tot voortgezet en beroepsonderwijs, en voor alle andere situaties waarin met groepen wordt gewerkt.

shop.bazalt.nl



9 789461 183057



BAZALT GROEP bestaat uit Bazalt, HCO en RPCZ

bazalt 

hco 

RPCZ 

Het boek Coöperatieve Leerstrategieën bestellen?

Ga naar shop.bazalt.nl

Workshop of studiedag hierover?

Neem contact met ons op via dienstverlening@bazalt.nl.

Wil je meer tips en gratis hoofdstukken ontvangen?

Meld je dan aan voor onze e-mailings: [aanmelden](#)

